

TOMASZ ŁADONŃ

CAECILII METELLI I SULLA. SOJUSZNICY CZY RYWALE?

Wiosną 88 r.¹ Mitrydates VI Eupator wkroczył do rzymskiej prowincji Azji i rozkazał wymordować mieszkających tam Rzymian i Italików, co w zasadzie było równoznaczne z wypowiedzeniem Rzymowi wojny. Zadanie rozprawienia się z wrogim królem senat powierzył konsulowi 88 r. Lucjuszowi Korneliuszowi Sulli. Dowództwo w wojnie z Mitrydatesem było jednak atrakcyjne także dla innych wodzów rzymskich, dawało bowiem nadzieję na zdobycie sławy, a nade wszystko na zagarnięcie olbrzymich łupów. Marzył o nim m.in. sześciokrotny konsul, Gajusz Mariusz. Aby je zdobyć, przekonał trybuna ludowego 88 r., Publiusza Sulpicjusza Rufusa do współpracy i wspólnymi siłami doprowadzili do odebrania dowództwa Sulli i przekazania go w ręce Mariusza. Sulla nie pogodził się z takim stanem rzeczy, udał się więc do stacjonującej pod Nolą armii, którą dowodził podczas kończącej się już wojny ze sprzymierzeńcami, przekonał żołnierzy do ataku na Rzym, zdobył miasto i odwołał ustawodawstwo Sulpicjusza Rufusa, w tym ustawę o przekazaniu komendy w wojnie z Mitrydatesem Mariuszowi, po czym zgodnie z dawnymi ustaleniami wyruszył na Wschód. Wrogowie Sulli, na czele z Lucjuszem Korneliuszem Cynną i Mariuszem, szybko jednak odzyskali władzę w państwie, ogłosili Sullę wrogiem (*hostis*) i anulowali jego zarządzenia. Rzym stanął w ten sposób u progu konfliktu, który przeszedł do historii jako pierwsza wojna domowa².

Dr TOMASZ ŁADONŃ – Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Instytut Historii, ul. Armii Krajowej 36a, 42-200 Częstochowa; e-mail: tladon@wp.pl

¹ Daty w tekście artykułu odnoszą się do czasów przed narodzeniem Chrystusa.

² Źródła: T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates of the Roman Republic*. T. II. New York: American Philological Association 1952 s. 39-46; *Sources for Roman History 133-70 B.C.* Red. A.H.J. GREENIDGE, A.M. CLAY. Oxford: Clarendon Press 1986 s. 160-177. Szerzej o opisanych wydarzeniach: W. LETZNER. *Lucius Cornelius Sulla. Versuch einer Biographie*. Münster: LIT 2000; M. LOVANO. *The Age of Cinna: Crucible of Late Republican Rome*. Stuttgart: Steiner 2002 s. 13-51; M. LABITZKE. *Marius. Der verleumdete Retter Roms*. Münster: AT Edition 2013 s. 199-

Dramatyczne wydarzenia roku 88 doprowadziły do polaryzacji rzymskiej sceny politycznej. Zaczęły formować się dwa obozy: sullański, skupiony wokół prokonsula L. Korneliusza Sulli, i mariański, skoncentrowany wokół G. Mariusza, a po jego śmierci wokół innych przywódców – L. Korneliusza Cynny i Gnejusza Papiriusza Karbona³. Obydwa obozy były wewnętrznie zróżnicowane. Obóz sullański kształtował się stopniowo. Część zwolenników Sulli wyruszyła z nim na wojnę z Mitrydatesem, inni przybyli do niego na Wschód, uciekając przed prześladowaniami mariańskimi w stolicy, większość dołączyła zaś już po powrocie Sulli do Italii w 83 r., gdy maszerował na Rzym, aby zdobyć władzę w państwie.

Caecilii Metelli w pierwszej wojnie domowej opowiedzieli się po stronie Sulli. Był to ród plebejski, o wielkich tradycjach⁴. Metellusowie z *gens Caecilia* wyodrębnili się już w początkach III wieku. Pierwszym konsulem wywodzącym się z tego rodu został w 284 r. Lucjusz Cecyliusz Metellus Denter⁵, a przez następne dwa i pół wieku szczytu tego dostąpiło kilkunastu jego potomnych. Największy prestiż Caecilii Metelli osiągnęli w drugiej połowie II wieku i na początku I wieku, gdy w latach 123-98 konsulat pełniło aż siedmiu przedstawicieli tego rodu⁶. Znaczenie Metellusów na rzymskiej scenie politycznej – oprócz znakomitego pochodzenia i niewątpliwych zdolności – zapewniały im także liczne potomstwo i umiejętność zawierania dalekowzrocznych sojuszy pieczętowanych mariażami⁷. Między innymi dzięki temu *factio* Metellusów na przełomie II i I wieku kontrolowała sytuację w senacie i decydowała o najważniejszych sprawach w państwie⁸.

223 (tam dalsza literatura). O ustawodawstwie Sulpicjusza Rufusa G. ROTONDI. *Leges publicae populi Romani*. Hildesheim: G. Olms 1962 s. 345-346.

³ Charakterystyka obozu sullańskiego zob. A. KEAVENEY. *Who were the Sullani?* „Klio” 66: 1984 s. 114-150; mariańskiego zob. M. LOVANO. *The Age of Cinna* s. 53-77. Por. B.R. KATZ. *Studies on the Period of Cinna and Sulla*. „L’Antiquité Classique” 45: 1976 s. 521-522.

⁴ O tym rodzie i roli, jaką odgrywał w okresie Republiki, zob. J. VAN OOTEGHEM. *Les Caecilii Metelli de la république*. Bruxelles: Palais des Académies 1967.

⁵ T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates* t. II s. 187.

⁶ Vell. 2.12.3. Zob. R. SYME. *Roman Revolution*. Oxford: Oxford University Press 1939 s. 20; J. VAN OOTEGHEM. *Les Caecilii Metelli* s. 86-177.

⁷ Choć Scypion Emilianus nie miał najlepszego zdania o zdolnościach Metellusów, to jednak w jego słowach (a może słowach Cyncerona?) nawiązujących do nadzwyczajnej płodności Metellusów odbija się raczej zawiść niż rzeczywisty stan rzeczy. Por. CIC., *Orat.* 2.267.: „ex quo genere etiam illud est, quod Scipio apud Numantium, cum stomacharetur cum C. Metello, dixisse dicitur: «si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram»”.

⁸ P. WILLEMS. *Le Sénat de la République romaine*. T. I. Louvain-Paris-Berlin: Ch. Peeters 1885, s. 397; E.S. GRUEN. *Roman Politics and the Criminal Courts, 149-78 B.C.* Cambridge: Harvard University Press 1968 s. 107-135.

Pierwsze symptomy kryzysu, który *factio* Metellusów zaczęła przechodzić, pojawiły się już u progu I wieku i w dużej mierze wiązał się on z konfliktem Metellusa Numidyjskiego z G. Mariuszem⁹. Na skutek owego sporu Metellus Numidyjski został wygnany z Rzymu i udał się na Rodos. W 98 r. – gdy Mariusz przebywał poza Rzymem – Metellusom udało się go odwołać z wygnania, jednak nigdy nie powrócił już do dawnych wpływów, a wkrótce zmarł¹⁰. Pozycja głowy rodu przez następne dekady przypadła Kwintusowi Cecyliuszowi Metellusowi Piusowi, który swój *agnomen* zawdzięczał staraniom, jakie czynił w sprawie odwołania ojca z wygnania¹¹. Nie wydaje się jednak, aby to on stał na czele *factio* po śmierci Metellusa Numidyjskiego; przywództwo przejął raczej Marek Emiliusz Skaurus, *princeps senatus*, skolidowany z Metellusami, jako że jego żoną była Metella, córka Metellusa Dalmatyńskiego¹². Rozprężenie w szeregach skoncentrowanej dotąd wokół Metellusów *factio* było jednak na arenie politycznej widoczne. W źródłach pojawiają się informacje o sojuszach formowanych przez osoby kojarzone dotąd z *factio* Metellusów ze zwolennikami Mariusza, co szczególnie widoczne było w przypadku różnego rodzaju spraw sądowych¹³. Najwidoczniej monolit, jaki stanowiło owo stronnictwo, pękł po śmierci Metellusa Numidyjskiego, nie wydaje się bowiem prawdopodobne, by za życia Numidicusza ktokolwiek zbliżony do Metellusów współpracował z Mariuszem i jego stronnikami.

Początki zbliżenia się Lucjusza Korneliusza Sulli do *factio* Metellusów są w źródłach trudne do uchwycenia. Wiadomo, że przypieczętowaniem aliansu stało się małżeństwo Sulli z Metellą, wdową po Emiliuszu Skaurusie, do którego doszło w 89 lub na początku 88 r.¹⁴. Można też z dużą dozą pewności stwierdzić, że w 99 r. sojusz ów jeszcze nie istniał, Sulla przegrał bowiem

⁹ Por. CIC. *Off.* 3.79; SALL. *Iug.* 1-7; DIOD. 34-35.38; VELL. 2.11.2; PLUT. *Mar.* 8; PLIN. *NH* 11.189; APP. *Num.* 3; CASS. DIO 26, fr. 89; AUCT. *Vir. Ill.* 67. Zob.: J.VAN OOTEGHEM. *Les Caecilii Metelli* s. 132-157; E.S. GRUEN. *Roman Politics* s. 152-155; M. LABITZKE. *Marius* s. 53-76.

¹⁰ VAL. MAX. 4.1.13.

¹¹ VELL. 2.15.4; VAL. MAX. 5.2.7; AUCT. *Vir. Ill.* 63; APP. *BC* 1.33.148. L.R. TAYLOR. *Symbols of the Augurate on Coins of the Caecilii Metelli*. „American Journal of Archeology” 48: 1944 s. 354; J. VAN OOTEGHEM. *Les Caecilii Metelli* s. 178-216.

¹² E. KLEBS. *M. Aemilius Scaurus (140)*. W: *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* [dalej RE]. Red. G. Wissowa. T. I. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1894, szp. 584-588; E. BADIAN. *Caepio and Norbanus: Notes on the Decade 100-90 BC*. „Historia” 6: 1957 s. 324.

¹³ Por. E. BADIAN. *Caepio and Norbanus* s. 336; E.S. GRUEN. *Roman Politics* s. 185-214.

¹⁴ PLUT. *Sulla* 6.10. F. MÜNZER. *Caecilia Metella*. W: RE. Red. G. WISSOWA. T.III.1. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1897 szp. 1234-1235.

wybory na pretora na rok 98¹⁵. Metellusowie kontrolowali wówczas *comitia centuriata* (Metellus Nepos został wybrany konsulem, zaś zbliżony do *factio* Metellusów Tytus Dydiusz jego kolegą na urzędzie¹⁶) i gdyby Sulla był już w sojuszu z Metellusami, to dzięki ich wpływom zapewne bez trudu preturę by osiągnął. Chociaż w następnym roku Sulli udało się zostać pretorem¹⁷, to jednak nie jest pewne czy Metellusowie już wówczas go popierali. Znane są jedynie dwa epizody z okresu pretury Sulli, w tym konflikt z Cezarem Strabonem, sławnym mówcą, który zarzucał Sulli łapówkarstwo¹⁸. Jako że Cezara Strabona w tym czasie kojarzono z *factio* Metellusów, można podejrzewać, że Sulla nie był póki co w tym obozie, z drugiej strony Strabon pozostawał także w przyjacielskich relacjach z konsulem 102 r., Kwintusem Lutacjuszem Katulusem¹⁹, który z kolei przyjaźnił się z Sullą. Epizod nie miał dalszych konsekwencji, a Strabon słynął wszakże z ciętego języka, być może zatem sprawa nie miała dużego znaczenia i wyciąganie na tej podstawie daleko idących wniosków jest ryzykowne²⁰.

Po preturze Sulla udał się w randze prokonsula do Cylicji, otrzymał także nadzwyczajne zadanie w Kapadocji – miał przywrócić na tron tamtejszego władcę, Ariobarzanesa²¹. Powierzenie Sulli tak ważnej misji może świadczyć o zaufaniu, jakim cieszył się wśród arystokracji senatorskiej, i nie można wykluczyć, że już wówczas w senacie postrzegano go jako przeciwwagę dla Mariusza. Po powrocie z Azji Sulli postawiono zarzut przyjęcia łapówki od

¹⁵ PLUT. *Sulla* 5.1. W. LETZNER. *Sulla* s. 90-92; T.R.S. BROUGHTON. *Candidates Defeated in Roman Elections: Some Ancient Roman "Also-Rans"*. „Transactions of the American Philosophical Society” 81:1991 s. 36; L. TELFORD. *Sulla. A Dictator Reconsidered*. Barnsley: UK Pen and Sword 2014, s. 71.

¹⁶ T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates*. T. II s. 4.

¹⁷ Przyjmuję datację Ernsta Badiana (*Studies in Greek and Roman History*. Oxford: Basil Blackwell 1964 s. 158-160) i Arthura Keaveneya (*Sulla. The Last Republican*. London–New York: Routledge 2005 s. 29). Por. T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates of the Roman Republic*. T. III. Atlanta: Scholar Press 1986 s. 74.

¹⁸ PLUT. *Sulla* 5.2. Zob. F. HINARD. *Sylla*. Fayard: Librairie Arthème 1985 s. 47; J. FÜNDLING. *Sulla*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2010 s. 44-45. O Cezarze Strabonie A. DIEHLE. *C. Iulius Caesar Strabo* (135). W: RE. Red. G. Wissowa. T. X.1. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1918, szp. 428-431; T. ALEKSANDROWICZ. *Zainteresowania literackie rzymskiej nobilitas w schyłkowym okresie Republiki*. Katowice: Uniwersytet Śląski 1990 s. 55-56.

¹⁹ O nim F. MÜNZER. *Q. Lutatius Catulus* (7). W: RE. Red. G. Wissowa. T. XIII.2. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1927, szp. 2072-2082.

²⁰ A. KEAVENEY. *Sulla* s. 30.

²¹ LIV. *Per.* 70; PLUT. *Sulla* 5.3-6; APP. *Mith.* 57; AUCT. *Vir. Ill.* 75.4; por. VELL. 2.24.3; FRONT. *Strat.* 1.5.18. K. CHRIST. *Sulla. Eine römische Karriere*. München: C.H. Beck Verlag 2002 s. 73; A. KEAVENEY. *Sulla* s. 30-32.

Ariobarzanesa, a oskarżenie w tej sprawie wniósł Gajusz Marcjusz Cenzorinus, który prawdopodobnie działał jako agent Mariusza²². Atak na Sullę mógł być wynikiem osobistej niechęci Mariusza do Sulli, ale mógł także być atakiem na *factio* Metellusów. Nawet jeśli Sulla do owej *factio* jeszcze nie należał, to wspólny przeciwnik z pewnością obie strony wzajemnie zbliżał. Oskarżenie przeciwko Sulli się nie powiodło, gdyż Cenzorinus nie zjawił się w sądzie.

W 89 lub w 88 r. Metellusowie zdecydowali wreszcie zawiązać z Sullą formalny sojusz, bo tak właśnie należy postrzegać małżeństwo Sulli z Metellą, wdową po Emiliuszu Skaurusie. Genezę tego aliansu interpretuje się najczęściej dwojako. Część uczonych uważa, że Sulla, który właśnie wygrał wybory konsularne na rok 88, stał się wreszcie wystarczająco dobrą partią dla Metellusów, którzy wyciągnęli do niego rękę (a konkretnie rękę Metelli) i zaproponowali sojusz²³. Inni badacze – wnioskuje na podstawie nieobecności członków *gens Metella* wśród urzędników rzymskich po 98 r. – uważają, że to Sulla – wschodząca gwiazda rzymskiej polityki – stał się szansą dla Metellusów na wyjście z cienia i – dzięki jego pomocy – powrót na polityczne wyżyny²⁴. Istnieje jednak trzecia ewentualność: być może sojusz Sulli z Metellusami był wynikiem stopniowego procesu, który trwał już od dłuższego czasu, obie strony zbliżał bowiem wspólny przeciwnik – Mariusz i jego polityczne zaplecze – a małżeństwo z Metellą było tego sojuszu ukoronowaniem i usankcjonowaniem. Niewykluczone zresztą, że to właśnie także dzięki wsparciu Metellusów Sulla został wybrany na konsula, zwłaszcza że prawdopodobnie w tym samym roku preturę pełnił Metellus Pius, co znów może poświadczać duże wpływy *gens Metella* na *comitia centuriata*²⁵. Oczywiście pozycja Sulli w 88 r. nie może się równać z tą, jaką zajmował w roku 82, gdy sprawował dyktaturę, nie oznacza to jednak, że Metellusowie poprzez zaaranżowane małżeństwo popełniali mezalians. W chwili zawarcia małżeństwa z Metellą Sulla był wszak konsulem (co najmniej desygnowanym) i pochodził z poważanej, patrycjuszowskiej rodziny. I choć w Rzymie

²² PLUT. *Sulla* 5.6; FIRM. MAT. 1.7.28. M.C. ALEXANDER. *Trials in the Late Roman Republic, 149 BC to 50 BC*. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press 1990 s. 48; A. KEAVENEY. *Sulla* s. 35-36.

²³ E. BADIAN. *Lucius Sulla. The Deadly Reformer*. Sydney: Sydney University Press 1969 s. 13.

²⁴ R. SEAGER. *Sulla*. W: *Cambridge Ancient History*. T. IX: *The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.* Red. J.A. CROOK, A. LINTOTT, E. RAWSON. Cambridge: Cambridge University Press 1994 s. 166-167; A. KEAVENEY. *Sulla* s. 45.

²⁵ Na 88 r. preturę Metellusa datuje T. COREY BRENNAN. *The Praetorship in the Roman Republic*. Oxford: Oxford University Press 2000 s. 377-378.

sprawę szeroko komentowano, a wejście w krąg Metellusów uważano za zaszczyt dla Sulli, to Metellusowie także na owym przymierzu korzystali²⁶.

Rzecz jasna zarówno Sulli jak i Metellusowi popularność przyniósł także udział w *bellum sociale*, co musiało wpłynąć na ich sukces wyborczy. Wiadomo, że obydwaj wodzowie odnosili w wojnie zwycięstwa. Metellus – w randze legata – prawdopodobnie pod koniec 89 r. walczył z Marsami²⁷. W roku 88, działając wraz z innymi pretorami, zgodnie z postanowieniami *lex Plautia Papiria* zaangażowany był w rejestrację nowych obywateli, po czym opuścił Rzym i udał się na południe Italii, aby zmierzyć się z Samnitami, których pokonał w kilku potyczkach. Appian podaje, że Metellus zastąpił pretora Koskoniusza w kraju Pedikulów, następnie przedostał się do kraju Japygów (w Apulii), których rozbił w bitwie. Zginął w niej Popediusz Silon, jeden z przywódców antyrzymskiej rebelii²⁸. Warto podkreślić, że niezależnie od różnic występujących w źródłach co do przebiegu wypadków jedno jest pewne – Metellus na południu Italii udanie sprawował samodzielne dowództwo nad armią.

W trakcie dramatycznych wydarzeń 88 r. Metellus pozostawał wciąż na terytorium Samnitów. Nie wiadomo, jaka była jego reakcja na marsz Sulli na Rzym, można jednak podejrzewać, że postępowania konsula nie pochwałał²⁹. Takie zachowanie byłoby zrozumiałe – wszak Sullę opuścili niemal wszyscy oficerowie z wyjątkiem Lucjusza Licyniusza Lukullusa, także skoligaconego z Metellusami³⁰. Z drugiej strony trudno sobie wyobrazić, aby Metellus poparł awanturnicze ekscesy Mariusza i Sulpicjusza, bo w zasadzie tak by się stało, gdyby wystąpił przeciwko działaniom Sulli. Wiadomo, że senat wysłał do konsula dwóch pretorów – Brutusa i Serwiliusza – aby odwieść go od pomysłu ataku na Rzym³¹. Nie było wśród nich Metellusa, bo szczęśliwie dla siebie był daleko od Rzymu i nie musiał od razu zajmować stanowiska wobec samowoli Sulli. Wydaje się więc, że w początkowym etapie pierwszej wojny domowej zachował neutralność.

²⁶ R. SEAGER. *Sulla* s. 166-167; A. KEAVENEY. *Sulla* s. 46.

²⁷ DIOD. 37.2.10-11; APP. *BC* 1.53.230; AUCT. *Vir. Ill.* 63.1. T. COREY BRENNAN. *The Praetorship* s. 377-378, 778-779.

²⁸ Tak przynajmniej podaje Appian (*BC* 1.52-53), inne źródła nie są tak jednoznaczne. Por. T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates* T. II s. 42. Zob. także: E.T. SALMON. *Samnium and the Samnites*. Cambridge: Cambridge University Press 1967 s. 369; T. COREY BRENNAN. *The Praetorship* s. 778-779.

²⁹ B.R. KATZ. *The Siege of Rome in 87 B.C.* „Classical Philology” 71:1976 nr 4 s. 330.

³⁰ APP. *BC* 1.57.253. B.M. LEVICK. *Sulla's March on Rome in 88 B.C.* „Historia” 31:1982 s. 503; A. KEAVENEY. *Lucullus. A Life*. London–New York: Routledge 2003 s. 18.

³¹ PLUT. *Sulla* 9.2.

W 87 r. Metellus wciąż pozostawał na terytorium Samnitów. W momencie wybuchu tzw. *Bellum Octavianum*, gdy po wyjeździe Sulli na Wschód konsul Oktawiusz próbował bronić Rzymu przez Cynną i Mariuszem, senat wezwał Metellusa, aby jak najszybciej zawarł pokój z Samnitami i powrócił z armią pod Rzym w celu zażegnania kryzysu. Metellus próbował zastosować się do instrukcji, ale żadnego układu z Samnitami chyba nie zawarł, gdyż żądania stawiane przez nich były dla niego nie do przyjęcia. Autorzy antyczni oskarżają przy tym Metellusa, że w trakcie negocjacji demonstrował arystokratyczną butę, co zniechęcało do niego Samnitów³². Wykorzystał to Cynna, który wysłał do Apulii posłów, na czele z Fimbrią, któremu udało się porozumieć z przywódcami samnickimi i przeciagnąć ich na stronę Cynny i Mariusza, choć ostatecznie Samnici nie wzięli raczej udziału w zbliżającej się bitwie o Rzym³³. Nie wiadomo także, czy uczestniczył w niej Metellus, który był przeciwnikiem bezpośredniego starcia z Cynną i należał do tej grupy senatorów, którzy chcieli się z nim porozumieć. W źródłach zachowała się wskazówka, że Metellus nie chciał walczyć z Cynną i Mariuszem, gdyż obawiał się rewolty we własnej armii i dezercji żołnierzy na ich stronę³⁴. Takie tłumaczenie jest możliwe do zaakceptowania, gdyż w szeregach Metellusa było sporo legionistów, którzy przeszli na jego stronę w trakcie kampanii samnickiej³⁵. Wódz mógł zatem im nie ufać i obawiać się o ich wierność.

Nieco inną wersję wypadków podaje Plutarch, który twierdzi, że żołnierze, którzy formalnie podlegali konsulowi Oktawiuszowi, odmówili walki pod jego rozkazami, gdyż chcieli, aby dowodził nimi Metellus. Ten odrzucił jednak ich żądanie i próbował zmusić ich, aby powrócili pod komendę konsula³⁶, sam zaś stanął na czele poselstwa wyprawionego do Cynny. Udało mu się osiągnąć kompromis, który jednak najwyraźniej nie został zaakceptowany przez Oktawiusza³⁷.

Tymczasem Cynna, czy to przy użyciu siły, czy na drodze porozumienia – autorzy antyczni nie są tutaj zgodni³⁸ – powrócił do Rzymu. Po ponownym przejściu przez niego władzy doprowadził do krwawej masakry wrogów po-

³² Na temat negocjacji z Samnitami: SALL. *Hist.* 1.28 M; APP. *BC* 1.68.310; GRAN. *LIC.* 35.29 Cr.; CASS. *DIO* 30-35, fr. 102.6-7.

³³ E.T. SALMON. *Samnium* s. 375; M. LOVANO. *The Age of Cinna* s. 40.

³⁴ GRAN. *LIC.* 35.47 Cr.

³⁵ APP. *BC* 1.53.230.

³⁶ PLUT. *Mar.* 42.3. B.R. KATZ. *The Siege of Rome* s. 334; T.P. HILLMAN. *Cinna, Strabo's Army, and Strabo's Death in 87 B.C.* „L'Antiquité Classique” 65: 1996 s. 87.

³⁷ DIOD. 38/39.2. B.R. KATZ. *The Siege of Rome* s. 334-335.

³⁸ Por. M. LOVANO. *The Age of Cinna* s. 41.

litycznych. Nawet jeśli nie była tak drastyczna, jak przedstawiają ją autorzy antyczni, to i tak śmierć poniosła znaczna część senatorów niechętnych dotąd Cynnie i Mariuszowi³⁹. Wrogiem (*hostis*) ogłoszono także Sullę, jego dom zburzono, a majątek skonfiskowano⁴⁰. Żona Sulli – Metella (kuzynka Metellusa Piusa) – z trudem zdołała ujść z miasta, zabierając ze sobą dzieci. Towarzyszyli jej inni uciekający przed represjami mariańskimi⁴¹.

Tymczasem Metellus Pius bezpiecznie wycofał się wraz ze swoją (raczej niewielką) armią do Afryki. Czy jego wyjazd był wynikiem porozumienia z Cynną (z którym, jak się wydaje, współpracował w czasie wojny ze sprzymierzeńcami), czy też ucieczką – na to pytanie nie sposób jednoznacznie odpowiedzieć. Jasny jest za to wybór kierunku, w jakim się udał – Afryka była terenem, na którym Metelli posiadali wielu klientów i z pewnością Metellus Pius mógł spodziewać się tam życzliwego przyjęcia⁴².

Po przybyciu do Afryki tamtejszy namiestnik Publiusz Sekstyliusz⁴³ nie czynił Metellusowi żadnych trudności w przejęciu prowincji, być może z uwagi na to, że Metellus wciąż wyposażony był w imperium *pro consule*, które najpewniej otrzymał w trakcie wojny z Samnitami albo później, w 87 r., gdy starał się pomóc w rozwiązaniu konfliktu z Cynną⁴⁴. Imperium Metellusa zapewne zostało unieważnione później przez cynnańczyków, ale nie wiadomo, czy stało się to od razu po jego wyjeździe do Afryki. Dopiero w 84 r. cynnańczycy wysłali tam pretora G. Fabiusza Hadrianusa, aby wydrzeć prowincję z rąk Metellusa⁴⁵. Fakt, że stało się to tak późno, można tłumaczyć na różne sposoby. Możliwe, że dopiero wówczas zaczęli dostrzegać niebezpieczeństwo ze strony Metellusa. Szykowali się wszak na wojnę z Sullą i z pew-

³⁹ VELL. 2.22.1-4; PLUT. *Mar.* 43-45, *Sert.* 5.1-5; APP. *BC* 1.71-75; FLOR. 2.9.13-17. Zob. T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates* T. II s. 46 o dalszych wskazówkach źródłowych i M. LOVANO. *The Age of Cinna* s. 45-50, gdzie znajduje się dyskusja o tzw. masakrze mariańskiej; tam też dalsza literatura.

⁴⁰ APP. *BC* 1.73.340. Zob. H. APPEL. *Kontrowersje wokół senatus consultum ultimum*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK 2013 s. 158.

⁴¹ APP. *BC* 1.73.340. Zob. E. BADIEN. *Waiting for Sulla*. „The Journal of Roman Studies” 52: 1962 s. 49, 57-58.

⁴² LIV. *Per.* 84; PLUT. *Crass.* 6.2. Zob. A. KEAVENEY. *Who were the Sullani?* s. 130.

⁴³ Sekstyliusz był niechętny Mariuszowi, gdyż niegdyś odmówił mu schronienia w prowincji. Zob.: PLUT. *Mar.* 40.3-4; APP. *BC* 1.62.279.

⁴⁴ APP. *BC* 1.80.365. Zob. A.R. BURN. *A Metellus in Two Passages of Dio*. „The Classical Review” 63:1949 s. 52-53; T. COREY BRENNAN. *The Praetorship* s. 379.

⁴⁵ LIV. *Per.* 84; PS.-ASCONE. 241 Stangl. C. LANZANI. *Mario e Silla. Storia della democrazia romana negli anni 87-82 a.Cr.* Catania: F. Battiato 1915 s. 240-241; T. COREY BRENNAN. *The Praetorship* s. 542-543.

nością nie chcieli za plecami zostawiać sobie wroga. Niewykluczone jednak, że wpływ na to miało fiasko porozumienia z Sullą, do którego w 84 r. senat próbował doprowadzić⁴⁶, i Metellus – zapewne zwolennik takiego porozumienia – być może dopiero wówczas zdecydowanie opowiedział się po stronie Sulli, do tej pory zachowując neutralność⁴⁷. Nawet jeśli otwarcie tego nie zrobił, to wciąż pozostawał w relacjach rodzinnych z Sullą i cynnańcycy nie darzyli go zaufaniem. Odebranie Afryki z rąk Metellusa dobrze też wpisuje się w politykę poszukiwania finansów pozwalających podreperować budżet cynnańczyków – Afryka była prowincją, z której zwykle czerpano spore dochody, a Metellus zapewne nie odprowadzał funduszy do Rzymu. Ciekawe, że Metellus wycofał się przed Hadrianusem bez walki, co dziwi tym bardziej, że w trakcie pobytu w prowincji jakiś zaciąg jednak prowadził, skoro Plutarch pisze, że zebrał tam znaczną armię⁴⁸. Czy zaskoczony przez akcję cynnańczyków, czy też nie chcąc jeszcze podejmować działań wojennych, przedostał się do Ligurii (czy może Libii?) i zajął postawę wyczekującą⁴⁹.

Sulla na czele armii powrócił do Italii w 83 r. Zrobił to także Metellus Pius i natychmiast rozpoczął u jego boku walkę z cynnańczykami. W odpowiedzi na wniosek Karbona został ogłoszony przez senat wrogiem (*hostis*)⁵⁰. Skoro stało się to dopiero wówczas można podejrzewać, że cynnańcycy nie postrzegali dotąd Metellusa za zdecydowanego przeciwnika i być może łudzili się, że nawet jeśli nie poprze ich w walce przeciwko Sulli, to przynajmniej zachowa neutralność. Mieli ku temu podstawy, gdyż Metellus nie zachowywał się wobec rządzących Rzymem agresywnie. Nie podjął też wspólnej akcji z Krassusem, który przybył do niego, gdy zmierzał z Hiszpanii do Sulli; przeciwnie – między Krassusem a Metellusem doszło do jakiegoś konfliktu, którego być może tłem była kwestia przyłączenia się do Sulli i wojny z cynnańczykami⁵¹. Być może to zachowawcza postawa Metellusa spowodowała, że w Rzymie tak długo czekano z ogłoszeniem go wrogiem (*hostis*)

⁴⁶ Na temat negocjacji Sulli z senatem zob. T. ŁADOŃ. *Sulla's Peace Negotiations with Cinna's Faction in 85-83 B.C.* W: *Lucius Cornelius Sulla – History and Tradition*. Red. D. SŁAPEK, I. ŁUĆ. Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press 2013 s. 91-102.

⁴⁷ E.S. GRUEN. *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press 1974 s. 18.

⁴⁸ PLUT. *Crass.* 6.2.

⁴⁹ APP. *BC* 1.80.365. Por. *Appiani Bellorum Civilium Liber Primus*. Red. E. GABBA, Firenze: La Nuova Italia 1958, s. 214.

⁵⁰ APP. *BC* 1.86.391.

⁵¹ PLUT. *Crass.* 6.2. Zob.: E. BADIEN. *Foreign Clientelae (264-70 B.C.)*. Oxford: The Clarendon Press 1958 s. 266-267; A.M. WARD. *Marcus Crassus and the Late Roman Republic*. London–Columbia: University of Missouri Press 1977 s. 61.

i chyba dopiero, gdy rozpoczął działania wojenne po stronie Sulli, pozbawiono go imperium.

To zdecydowane określenie się po konkretnej stronie konfliktu przez Metellusa, przedstawiciela jednego z najznamienitszych rodów, arystokraty cieszącego się wśród nobilitas wielkim szacunkiem, miało swoje konsekwencje – do działań przeciwko cynnańczykom przyłączali się kolejni ich przeciwnicy. Akces Metellusa podziałał także na obniżenie morale żołnierzy walczących po stronie cynnańczyków. W następnych miesiącach częstym procederem stały się dezercje, przede wszystkim właśnie do armii Metellusa⁵².

Choć Metellus opowiedział się po stronie Sulli nie oznaczało to, że musiał mu się podporządkować. W momencie przybycia do Italii był niezależnym dowódcą, obdarzonym *imperium pro consule* (nawet jeśli cynnańczycy pozbawili go tego tytułu, to z Sullą postąpili podobnie); ponadto pochodził z bardziej znamienitego rodu od Sulli. Plutarch określa Metellusa jako równego rangą Sulli (ισότιμον ἄνδρα)⁵³ i być może uwaga ta odnosi się do imperium prokonsularnego, gdyż w przebytej karierze urzędniczej stał od Sulli niżej – był zaledwie byłym pretorem, Sulla zaś w 88 r. piastował konsulat. Przewagę Sulli zapewniały też wierne i doskonale wyszkolone legiony. Nawet jeśli Metellus chciał postawić się ponad Sullą – a takich danych autorzy antyczni nie przekazali – siła militarna przemawiała za pogromcą Mitrydatesa. Ciekawe, że w przekazach nie ma śladu rywalizacji między obydwoma wodzami, tymczasem przy innych okazjach autorzy antyczni podkreślają trudny charakter Metellusa i ekspozowanie przez niego arystokratycznej dumy⁵⁴. Wydaje się zatem, że współpraca między wodzami układała się dobrze. W toku wojny Metellus udał się do Picenum, a stamtąd do Galii Przedalpejskiej, które w wyniku podjętych przez niego działań przeszły na stronę Sulli⁵⁵. Metellus odniósł tam szereg sukcesów: zwyciężył w kilku bitwach, podporządkowywał miasta, na skutek dezercji znacznie wzrósł także stan liczebny dowodzonej przez niego armii.

Zasługi Metellusa Piusa w wojnie domowej w Italii w latach 83-82 były niepodważalne i nie ma wątpliwości, że w znacznym stopniu przyczynił się do zwycięstwa Sulli. Można byłoby się spodziewać, że zostanie za nie odpowiednio wynagrodzony. Tymczasem po decydującym zwycięstwie w bitwie

⁵² APP. BC 1.88.401, 91.419. Por. CASS. DIO 30-35, fr. 106. A. KEAVENEY. *Sulla* s. 109-110.

⁵³ PLUT. *Sulla* 6.5. Por. F.J. VERVAET. *The Lex Valeria and Sulla's Empowerment as Dictator (82-79 BC)*. „Cahier Glotz” 15:2004 s. 63.

⁵⁴ Por. PLUT. *Crass.* 6.2; APP. BC 1.68. 310. M. LOVANO. *The Age of Cinna* s. 40.

⁵⁵ VELL. 2.28.1; APP. BC 1.87-88, 91-92; PLUT. *Sulla* 28.8; OROS. 5.20.5.

przy Bramie Kolliańskiej – w której Metellus, nawiasem mówiąc, nie wziął udziału – i po tym jak Sulla narzucił się na dyktatora, to L. Waleriusz Flakkus, a nie Metellus, został *magister equitum*, czyli drugą po dyktatorze osobą w państwie⁵⁶. W wyborach konsularnych na 81 r. to nie Metellus został wybrany konsulem (choć spełniał ku temu wszystkie formalne warunki), lecz podrzędni poplecznicy Sulli, Gn. Korneliusz Dolabella i M. Tulliusz Dekula⁵⁷. Gdy w 81 r. w Rzymie odbyła się seria triumfów uświetniająca uroczystości związane ze zwycięstwem Sulli w wojnie domowej, to nie Metellus był jednym z triumfatorów, choć żołnierze za zwycięstwa odniesione nad Samnitami, odwiecznymi wrogami Rzymu, okrzyknęli go imperatorem. Triumfowali za to – obok Sulli – G. Waleriusz Flakkus, L. Licyniusz Murena i Gn. Pompejusz⁵⁸. Jedynym gestem, jaki wykonano względem Metellusa, był wybór na pontifexa maximusa w miejsce zamordowanego Scewoli⁵⁹. I choć była to funkcja zaszczytna, a Metellus ze względu na osobiste przymioty był znakomitym kandydatem na to stanowisko, to jednak wydaje się, że w pierwszych miesiącach dyktatury Metellus z politycznego punktu widzenia nie odgrywał dużej roli u boku dyktatora.

Ta – jeśli można tak powiedzieć – jego izolacja polityczna mogła wiązać się z wydarzeniami, jakie miały miejsce na posiedzeniu senatu w świątyni Bellony, gdy jednocześnie w Villa Publica odbywała się masakra jeńców wziętych do niewoli po bitwie przy Bramie Kolliańskiej⁶⁰. Oto pewien Metellus identyfikowany z Gajuszem Cecyliuszem Metellusem⁶¹, najstarszym synem konsula roku 113 i cenzora 102 r., Gajusza Cecyliusza Metellusa Kaprarijskiego, zwrócił się do Sulli, aby wziął w karby szalejący po jego zwycięstwie terror i jasno wskazał kogo zamierza ukarać⁶². W głosie tym wsparł go Kw. Lutacjusz Katulus⁶³. Ta krytyka działań podjętych przez Sullę bezpośrednio po zakończeniu wojny domowej pochodziła więc od współpra-

⁵⁶ T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates* T. II s. 67-68.

⁵⁷ Tamże s. 74.

⁵⁸ Tamże s. 74 (triumf Sulli), s. 81 (triumf Pompejusza); GRAN. LIC. 36.5 Cr. (triumfy Mureny i Flakkusa).

⁵⁹ ASCON. 79 C.; PLUT. *Caes.* 7.1; CASS. DIO 37.37.1; MACROB. *Sat.* 3.13.10-11. Por. SALL. *Cat.* 49.2.

⁶⁰ O posiedzeniu w świątyni Bellony zob. T. ŁADOŃ. *Kilka uwag o posiedzeniu senatu w świątyni Bellony 3 listopada 82 roku przed Chr.* W: *Elity w świecie starożytnym*. Red. M. CIEŚLUK. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego US MINERWA 2015 s. 151-163.

⁶¹ F. MÜNZER. C. *Caecilius Metellus* (71). W: RE. T. III szp. 1203.

⁶² PLUT. *Sulla* 31.2. Por. B.W. FRIER. *Sulla's Propaganda: The Collapse of the Cinnan Republic*. „*American Journal of Philology*” 92:1971 s. 602, przyp. 88.

⁶³ OROS. 5.21.2. T. ŁADOŃ. *Kilka uwag o posiedzeniu senatu* s. 158-159.

owników Sulli, senatorów, którzy oczekiwali powrotu do normalnego funkcjonowania Republiki. Metellusa Piusa nie było na wspomnianym posiedzeniu senatu, ale można podejrzewać, że podzielał poglądy wyrażone przez jego krewnego i być może stało się to powodem jego izolacji w pierwszych miesiącach dyktatury.

Sytuacja zmieniła się na początku 80 r. Według Ernsta Badiana to wówczas Sulla złożył dyktaturę i doszło do inauguracji *res publica restituta*⁶⁴. Konsulami zostali L. Korneliusz Sulla i Metellus Pius⁶⁵. Na ogół sądzi się, że obydwaj konsulowie swój urząd sprawowali zgodnie, danych na temat działań Metellusa w trakcie pełnienia urzędu jednak w źródłach brak. Wiadomo jedynie, że powierzono mu w zarząd Hiszpanię Dalszą, gdzie udał się już w 80 r., aby zwalczać Kw. Sertoriusza, który rozpoczął tam antysullańską rebelię⁶⁶. Wysłanie Metellusa na wojnę do Hiszpanii z jednej strony wskazuje, że Sulla doceniał niebezpieczeństwo grożące ze strony Sertoriusza, z drugiej jednak można odnieść wrażenie, że pozbywał się Metellusa z Rzymu, a przyczyn należałoby szukać w niebezpieczeństwie, jakie dostrzegał w coraz większym znaczeniu Caecilii Metelli w odnowionej przez siebie Republice. Być może usuwając Metellusa Piusa z Rzymu, miał nadzieję osłabić odbudowującą się *factio* Metellusów⁶⁷.

Tymczasem Metellusowie budowali sieć kolejnych sojuszy politycznych. Na przełomie lat osiemdziesiątych i siedemdziesiątych związali się z Pompejuszem – Emilia, córka Metelli i M. Emiliusza Skaurusa, została żoną Pompejusza⁶⁸, a wkrótce po jej śmierci w połogu zaaranżowany został nowy, dla Pompejusza już trzeci, związek małżeński: wybranką została Mucja⁶⁹, córka

⁶⁴ E. BADIAN. *From the Gracchi to Sulla (1940–59)*. „Historia” 11:1962 s. 230; F. HURLET. *La dictature de Sylla: monarchie ou magistrature républicaine? Essai d'histoire constitutionnelle*. Brussel–Rome: Institut Belge de Rome 1993 s. 67-69. Por. jednak F.J. VERVAET. *The Lex Valeria* s. 60.

⁶⁵ T.R.S. BROUGHTON. *The Magistrates* T.II s. 79; C. LANZANI. *Lucio Cornelio Silla dittatore. Storia di Roma negli anni 82-78 a.C.* Milano: U. Hoepli 1936 s. 273-274.

⁶⁶ PLUT. *Sert.* 12.3. Zob. C.F. KONRAD. *Plutarch's Sertorius. A Historical Commentary*. Chapel Hill–London: The University of North Carolina Press 1994 s. 133-134.

⁶⁷ Por. A. ROSENBLITT. *The Turning Tide: The Politics of the Year 79 b.c.e.* „Transactions of the American Philological Association” 144:2014 s. 417.

⁶⁸ PLUT. *Pomp.* 9; *Sulla* 33.4. Zob. W. DRUMANN, P. GROEBE. *Geschichte Roms in seinem Übergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung*. T. IV. Leipzig: Verlag von Gebrüder Borntraeger 1908, s. 560; S.P. HALEY. *The Five Wives of Pompey the Great*. „Greece & Rome” 32:1985 s. 49-50.

⁶⁹ W. DRUMANN, P. GROEBE. *Geschichte Roms* s. 560-561; J. CARCOPINO. *Sylla ou la monarchie manquée*. Paris: L'Artisan du Livre 1931 s. 188-193; E.S. GRUEN. *Pompey, Metellus Pius*,

Kw. Mucjusza Scewoli zamordowanego na rozkaz Mariusza Młodszego w 82 r. Jej matka poślubiła później Kw. Cecyliusza Metellusa Celera, wiążąc się z *gens Caecilia*. Bardzo możliwe, że zacieśnienie sojuszu z Metellusami było wynikiem porozumienia – Pompejusz miał im w dalszej perspektywie pomóc w odsunięciu Sulli od władzy⁷⁰. Wyraźniejsze zbliżenie Pompejusza z *gens Caecilia* miało więc w założeniu być ważnym krokiem ku umocnieniu pozycji Pompejusza w państwie, ale też odsunięcie go od Sulli wzmacniało pozycję Metellusów.

Nie można także wykluczyć, że na osłabienie związków Metellusów z Sullą wpłynął jego rozwód z Metellą i jej rychła śmierć. Co prawda sprawa, zdaniem Plutarcha, wiązała się z obwarowaniami religijnymi – Sulla był augurem, a jako że Metella ciężko zachorowała kapłani poradzili mu przeniesienie jej do innego domu, aby „swego nie plamił żałobą”. Sulla, który zabobonnie przestrzegał zwyczajów, wolał jednak napisać do Metelli list rozwodowy, choć nieznane są żadne nakazy prawne mówiące o konieczności rozwodu augura z umierającą żoną⁷¹. Sulla wyprawił Metelli wspaniałą i kosztowny pogrzeb znacznie przekraczający ograniczenia finansowe, które sam wyznaczył, walcząc z krzewiącym się wśród arystokracji zbytkiem, niemniej brak żony u jego boku i okoliczności związane z jej śmiercią mogły wpłynąć na pogorszenie się jego stosunków z Metellusami.

Dalsze tarcia na linii Caecilii Metelli – Sulla ujawniły się podczas wyborów konsularnych na rok 78, w których Metellusowie uformowali koalicję, a w jej skład weszli także Pompejusz i konsulowie 79 r. (również zbliżeni do *factio* Metellusów) Appiusz Klaudiusz Pulcher i Publiusz Serwiliusz Watia. To dzięki ich poparciu i wyraźnie wbrew woli Sulli przeforsowano wybór Marka Emiliusza Lepidusa na konsula⁷². Stanowi to kolejną przesłankę potwierdzającą osłabienie więzi między Metellusami a byłym dyktatorem.

Odpowiedź na pytanie postawione w tytule artykułu musi być więc złożona. Prawdopodobnie u progu wielkiej kariery Sulli Metellusowie zaliczyli go

and the Trials of 70-69 B.C.: The Perils of Schematism. „American Journal of Philology” 92:1971 s. 2-3; S.P. HALEY. *The Five Wives* s. 50-52.

⁷⁰ Tezę, że sojusz Pompejusza z Metellusami miał odsunąć od władzy Sullę, postawił już Carcopino, (*Sylla* s. 161-204). Por. J. VAN OOTEGHEM. *Pompee le Grand. Bâtitseur d'Empire*. Namur: Nauwelaerts 1954 s. 74; A. ROSENBLITT. *The Turning Tide* s. 417.

⁷¹ PLUT. *Sulla* 35.2. B.W. FRIER. *Sulla's Priesthood*. „Arethusa” 2:1969 s. 192; M. JACZYNOWSKA. *Religie świata rzymskiego*. Warszawa: PWN 1990 s. 101; W. LETZNER. *Lucius Cornelius Sulla* s. 368-269.

⁷² PLUT. *Pomp.* 15.1. Por. L. HAYNE. *M. Lepidus (Cos. 78): A Re-Appraisal*. „Historia” 21:1972 s. 662-663.

w szereg swoich sojuszników i promowali go, dzięki czemu odnosił pierwsze sukcesy. Małżeństwo z Metellą było tego sojuszu potwierdzeniem i niejako oficjalnym włączeniem Sulli do *factio* Metellusów. Nikt oczywiście nie przewidywał wówczas ani wojny domowej, ani roli, jaką w niej odegra przyszedł dyktator. Kiedy jednak do wojny już doszło, a Sulla zaatakował Rzym, Caecilii Metelli nie poparli go tak zdecydowanie, jak mógłby się tego spodziewać. Metellus Pius zachował powściągliwość, licząc być może na kompromisowe rozstrzygnięcie konfliktu. Dopiero gdy okazało się to niemożliwe, jasno opowiedział się po stronie Sulli i pomógł mu w zwycięstwie nad cynnańczykami. Odnowienie Republiki przez Sullę spowodowało powrót do rozgrywek politycznych w Rzymie, pojawiły się kolejne tarcia i sojusze, a *factio* Metellusów grała w nich główną rolę. Wśród dotychczasowych sojuszników w obozie sullańskim zaczęła powstawać opozycja wobec Sulli, a – jak się wydaje – Metellusowie stali się jej istotną częścią. Stopniowo wpływali na osłabianie władzy Sulli, który, być może zniechęcony coraz skuteczniejszą opozycją, wycofał się z polityki i z Rzymu.

BIBLIOGRAFIA

- ALEKSANDROWICZ T.: Zainteresowania literackie rzymskiej nobilitas w schyłkowym okresie Republiki. Katowice: Uniwersytet Śląski 1990.
- ALEXANDER M.C.: Trials in the Late Roman Republic, 149 BC to 50 BC. Toronto–Buffalo–London: University of Toronto Press 1990.
- APPEL H.: Kontrowersje wokół senatus consultum ultimum. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2013.
- APPIANI Bellorum Civilium Liber Primus. Red. E. GABBA. Firenze: La Nuova Italia 1958.
- BADIAN E.: Caepio and Norbanus: Notes on the Decade 100-90 BC. „Historia“ 6:1957 s. 318-346.
- BADIAN E.: Foreign Clientelae (264-70 B.C.). Oxford: The Clarendon Press 1958.
- BADIAN E.: Waiting for Sulla. „Journal of Roman Studies“ 52:1962 s. 47-61.
- BADIAN E.: From the Gracchi to Sulla (1940-59). „Historia“ 11:1962 s. 197-245.
- BADIAN E.: Studies in Greek and Roman History. Oxford: Basil Blackwell 1964.
- BADIAN E.: Lucius Sulla. The Deadly Reformer. Sydney: Sydney University Press 1969.
- BROUGHTON T.R.S.: The Magistrates of the Roman Republic. T. II. New York: American Philological Association 1952.
- BROUGHTON T.R.S.: The Magistrates of the Roman Republic. T. III. Atlanta: Scholar Press 1986.
- BROUGHTON T.R.S.: Candidates Defeated in Roman Elections: Some Ancient Roman „Also-Rans“. „Transactions of the American Philosophical Society“ 81:1991 s. 1-64.
- BURN A.R.: A Metellus in Two Passages of Dio, „The Classical Review“ 63:1949 s. 52-53.
- CARCOPINO J.: Sylla ou la monarchie manquée. Paris: L'Artisan du Livre 1931.
- CHRIST K.: Sulla. Eine römische Karriere. München: C.H. Beck Verlag 2002.

- COREY BRENNAN T.: *The Praetorship in the Roman Republic*. Oxford: Oxford University Press 2000.
- DIEHLE A.: C. Iulius Caesar Strabo (135). W: *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. T. 10.1. Red. G. Wissowa. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1918 szp. 428-431.
- DRUMANN W., GROEBE P.: *Geschichte Roms in seinem Übergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung*. T.IV. Leipzig: Verlag von Gebrüder Borntraeger 1908.
- FRIER B.W.: Sulla's Priesthood. „*Arethusa*” 2:1969 s. 187-199.
- FRIER B.W.: Sulla's Propaganda: The Collapse of the Cinnan Republic. „*American Journal of Philology*” 92:1971 s. 585-604.
- FÜNDLING J.: Sulla. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2010.
- GRUEN E.S.: *Roman Politics and the Criminal Courts, 149-78 B.C.* Cambridge: Harvard University Press 1968.
- GRUEN E.S.: Pompey, Metellus Pius, and the Trials of 70-69 B.C.: The Perils of Schematism. „*American Journal of Philology*” 92:1971 s. 1-16.
- GRUEN E.S.: *The Last Generation of the Roman Republic*. Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press 1974.
- HALEY S.P.: The Five Wives of Pompey the Great. „*Greece & Rome*” 32:1985 s. 49-59.
- HAYNE L.: M. Lepidus (Cos. 78): A Re-Appraisal. „*Historia*” 21:1972 s. 661-668.
- HILLMAN T.P.: Cinna, Strabo's Army, and Strabo's Death in 87 B.C. „*L'Antiquité Classique*” 65:1996 s. 81-89.
- HINARD F.: Sylla. Fayard: Librairie Arthème 1985.
- HURLET F.: La dictature de Sylla: monarchie ou magistrature républicaine? Essai d'histoire constitutionnelle. Brussel–Rome: Institut Belge de Rome 1993.
- JACZYNOWSKA M.: *Religie świata rzymskiego*. Warszawa: PWN 1990.
- KATZ B.R.: Studies on the Period of Cinna and Sulla. „*L'Antiquité Classique*” 45:1976 s. 497-549.
- KATZ B.R.: The Siege of Rome in 87 B.C. „*Classical Philology*” 71:1976 s. 328-336.
- KEAVENEY A.: Who were the Sullani? „*Klio*” 66:1984 s. 114-150.
- KEAVENEY A.: *Lucullus. A Life*. London–New York: Routledge 2003.
- KEAVENEY A.: *Sulla. The Last Republican*. London–New York: Routledge 2005.
- KLEBS E.: M. Aemilius Scaurus (140). W: *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. T. 1. Red. G. WISSOWA. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1894 szp. 584-588.
- KONRAD C.F.: *Plutarch's Sertorius. A Historical Commentary*. Chapel Hill–London: The University of North Carolina Press 1994.
- LABITZKE M.: *Marius. Der verleumdete Retter Roms*. Münster : AT Edition 2013.
- LANZANI C.: *Mario e Silla. Storia della democrazia romana negli anni 87-82 a.Cr.* Catania: F. Battiato 1915.
- LANZANI C.: *Lucio Cornelio Silla dittatore. Storia di Roma negli anni 82-78 a.C.* Milano: U. Hoepli 1936.
- LETZNER W.: *Lucius Cornelius Sulla. Versuch einer Biographie*. Münster: LIT 2000.
- LEVICK B.M.: Sulla's March on Rome in 88 B.C. „*Historia*” 31:1982 s. 503-508.
- LOVANO M.: *The Age of Cinna: Crucible of Late Republican Rome*. Stuttgart: Steiner 2002.

- MÜNZER F.: Caecilia Metella. W: Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. T. 3.1. Red. G. Wissowa. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1897 szp. 1234-1235.
- MÜNZER F.: C. Caecilius Metellus (71). W: Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. T. 3.1. Red. G. Wissowa. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1897 szp. 1203.
- ŁADOŃ T.: Sulla's Peace Negotiations with Cinna's Faction in 85-83 B.C. W: Lucius Cornelius Sulla – History and Tradition. Red. D. Słapek, I. Łuś, Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press 2013 s. 91-102.
- ŁADOŃ T.: Kilka uwag o posiedzeniu senatu w świątyni Bellony 3 listopada 82 roku przed Chr. W: Elity w świecie starożytnym. Red. M. CIEŚLUK. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego US MINERWA 2015 s. 151-163.
- MÜNZER F.: Q. Lutatius Catulus (7). W: Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. T. 13.2. Red. G. Wissowa. Stuttgart: J.B. Metzlerscher Verlag 1927 szp. 2072-2082.
- OOTEGHEM J. VAN: Pompee le Grand. Bâtitseur d'Empire. Namur: Nauwelaerts 1954.
- OOTEGHEM J. VAN: Les Caecilii Metelli de la république. Bruxelles: Palais des Académies 1967.
- ROSENBLITT A.: The Turning Tide: The Politics of the Year 79 b.c.e. „Transactions of the American Philological Association” 144:2014 s. 415-444.
- ROTONDI G.: Leges publicae populi Romani. Hildesheim: G. Olms 1962.
- SALMON E.T.: Samnium and the Samnites. Cambridge: Cambridge University Press 1967.
- SEAGER R.: Sulla. W: Cambridge Ancient History. T. IX: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C. Red. J.A. CROOK, A. LINTOTT, E. RAWSON. Cambridge: Cambridge University Press 1994 s. 165-207.
- Sources for Roman History 133-70 B.C. Red. A.H.J. Greenidge, A.M. Clay. Oxford: Clarendon Press 1986.
- SYME R.: Roman Revolution. Oxford: Oxford University Press 1939.
- TAYLOR L.R.: Symbols of the Augurate on Coins of the Caecilii Metelli. „American Journal of Archeology” 48:1944 s. 352-356.
- TELFORD L.: Sulla. A Dictator Reconsidered. Barnsley: UK Pen and Sword 2014.
- VERVAET F.J.: The Lex Valeria and Sulla's Empowerment as Dictator (82-79 BC). „Cahier Glotz” 15:2004 s. 37-84.
- WARD A.M.: Marcus Crassus and the Late Roman Republic. London–Columbia: University of Missouri Press 1977.
- WILLEMS P.: Le Sénat de la République romaine. T. I. Louvain–Paris–Berlin: Ch. Peeters 1885.

CAECILII METELLI I SULLA. SOJUSZNICY CZY RYWALE?

Streszczenie

Celem autora artykułu było zbadanie relacji, jakie łączyły L. Korneliusza Sullę z Cecyliuszami Metellusami, jednym z najwybitniejszych rzymskich rodów arystokratycznych w okresie Republiki.

Początek współpracy Sulli z Metellusami datować można na lata dziewięćdziesiąte I wieku przed Chr. Metellusowie wspierali wówczas karierę polityczną Sulli, widząc w nim przeciwwagę dla wpływów Gajusza Mariusza w państwie. Formalnym poświadczeniem rodzącego się sojuszu stało się małżeństwo Sulli z Cecylią Metellą.

W okresie pierwszej wojny domowej (88-82 przed Chr.) Caecilii Metelli stanęli po stronie Sulli. Szczególnie mocno widoczne było to w trakcie działań wojennych w Italii w latach 83-82 przed Chr. Duży udział w zwycięstwie Sulli miał zwłaszcza Metellus Pius, który nie tylko odniósł szereg sukcesów militarnych, ale także wsparł Sullę autorytetem, co wpłynęło na wzrost popularności Sulli. Najwięcej kontrowersji budzą stosunki Caecilii Metelli z Sullą w okresie dyktatury i tuż po jej zakończeniu. Wydaje się, że relacje dotychczasowych sojuszników ulegały wówczas stopniowemu ochłodzeniu. Odnowienie Republiki przez Sullę spowodowało powrót do rozgrywek politycznych w Rzymie, a *factio* Metellusów grała w nich główną rolę. W skonsolidowanym dotąd obozie sullańskim zaczęła powstawać opozycja wobec Sulli, a Metellusowie stali się jej istotną częścią. Stopniowo wpływali oni na osłabianie władzy Sulli, który, być może zniechęcony coraz skuteczniejszą opozycją, wycofał się z polityki i z Rzymu.

Słowa kluczowe: L. Korneliusz Sulla; Metellusowie; okres Republiki.

CAECILII METELLI AND SULLA. ALLIES OR RIVALS?

Summary

The aim of the author of the article was to examine the relations between L. Cornelius Sulla and Caecilii Metelli, one of the most eminent Roman aristocratic families in the Roman Republic.

The beginning of cooperation between Sulla and the Metelli dates back to the nineties of the 1st Century BC. At the time, the Metelli supported Sulla's political career, seeing him as a counterweight to the influence of Gaius Marius in the state. The marriage of Sulla and Caecilia Metella was the formal confirmation of the nascent alliance.

During the First Civil War (88-82 BC) the Metelli took the side of Sulla. It was particularly visible during the war in Italy in the years 83-82 BC. Metellus Pius, in particular, had a large share in Sulla's victory. He not only had a number of military successes, but also supported Sulla with authority, which increased his popularity.

The most controversial is the relationship between Caecilii Metelli and Sulla during the dictatorship and just after its end. It seems that the relations of the existing allies then gradually cooled down. The revival of the Republic by Sulla resulted in a return to political strifes in Rome, and the Metellan *factio* played a major role in them. In the previously consolidated Sulla camp, opposition to Sulla began to arise, and the Metelli became an important part of it. They gradually influenced the weakening of Sulla's power, and Sulla, perhaps discouraged by the increasingly effective opposition, withdrew from politics and from Rome.

Key words: L. Cornelius Sulla; the Metelli; Roman Republic.